لێکدانەوەیەک بۆ ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەی بەجیهانیبوون ... زانکۆ یاری

لێکدانەوەیەک بۆ ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەی بەجیهانیبوون؛ شرۆڤەی چەمک و ڕەهەندەکانی
(بە ئاماژەیەکی کورت بۆ کۆمەڵگای کوردی)

زانکۆ یاری
(نووسهر، توێژەر و وەرگێڕ)
-______________________

جیهانیبوون یەکێك لەو چەمکە نوێیانەی کە زۆرکەس تاکوو ئێستا وەك پێویست شارەزاییان دەربارەی نیە، تەنانەت زۆرجار لێکدانەوەی جیاواز بۆ ئەم بابەتە کراوە. لەم نووسینەدا بە مەتۆدێکی ئاکادیمیک بەڵام کورت، سەرەتا تیشک دەخەینە سەر چەمك و واتای بەجیهانیبوون و کاریگەرییەکانی لەسەر کۆمەڵگا شرۆڤە دەکەین و لەگەڵ مێژوو و ڕەهەندەکانی ئاشنا دەبین. بۆیە ئەمانەوێ لە چوار بەش وتارەکە درێژە بدەین، یەکەم؛ پێشەکی و تێگەیشتنێك بۆ چەمك و مێژووی بەجیهانیبوون، دووهەم؛ بەجیهانیبوون و فاکتەرەکانی، سێهەم؛ ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون و چوارەمیش بەجیهانیبون و کۆمەڵگای کوردی، لە کۆتاییشدا دەرەنجام دەخەینەڕوو.

پێشەکی و تێگەیشتنێك بۆ چەمك و مێژووی بەجیهانیبوون:

ئەوەی لەمڕۆ بەجیهانیبوون، گرنگییەکی لە ڕادەبەدەری پێ بەخشیوە، خێرایی کاریگەرێتییەکانییەتی لەسەر هەموو فەزا و ڕووبەرە جیاجیاکانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. ئەم دەستەواژەیە وەکوو گوتارێکی ڕۆشنبیری بوونی خۆی ئەسەپێنێ و بۆتە بەشێك لەو چەمك و وشانەی کە ڕۆژانە بەکار دێت و ئاماژە بۆ هێز و بوار و ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون و کاریگەری ئەرێنی و نەرێنی دەکات و وەکوو چەمکێک ماوەیەکە خۆی خزاندۆتە نێو پانتاییەکانی ڕۆشنبیریی ئێمەوە و بۆتە مایەی ورووژاندنی زۆر باس و بابەتی جیاواز و دژ بە یەک.

لە ڕووی ماناوە بەجیهانیبوون زۆر لێکدانەوەی بۆ کراوە، هەندێک

لایەن دەکەن کە وا باشترە چەمکی (Globalism) کە لە دوو چەمکی (Globalization) و (Localization) پێکهاتووە و سوود وەربگرین، کەواتە هەر کردارێکی ناوچەیی کردارێکی جیهانییە و کاریگەری هەیە و بە پێچەوانەوە، هەندێک تریش دەڵێن ئەمە بەجیهانیبوون نییە، بەڵکوو “جیهانی کردنە” کە پەیڕەوێکی ئەمریکییە (تۆوسلی، ٢٠١٢، ل:١٠(. ئەگەر چی زاراوەی جیهانی Global)) پێشینەیەکی چەند سەد ساڵەی هەیە، بەڵام زاراوەکانی Globalizing)) ، (Globalization)) و (Globalize)) لە نزیکەی ١٩٦٠ەوە پەرەیان سەندووە کە قاموسی ویبستر (Webster) یەکەمین قاموسی بەناوبانگ بوو کە لە ساڵی ١٩٩٠ەوە هەندێك پێناسەی بۆ دەستەواژەی Globalism)) و Globalization)) پێشکەش کرد. کاتێك باسی بەجیهانیبوون دەکەین ئەم زاراوەیە پەیوەندی بە کۆمەڵێك دەستەواژەوە هەیە بە لانی کەمەوە دەتوانین ئاماژە بە پێنج دەستەواژەوە بدەین بۆ بەجیهانیبوون کە بەکار دێن:

یەکەم: Internalization)) بە مانای پەرەسەندنی سەرو و نەتەوەیی پێکەوە گرێدانی دوو لایەنی وڵاتان دێت.
دووهەم: Liberalization)) بە مانای ئازادییە واتا نەهێشتنی بەربەستەکانی نێودەوڵەتی لە گواستنەوەی نیوان دەوڵەتەکان تا بتوانن ئابوورییەکی جیهانی ئازاد و یکپارچە پێک بهێنن.
سێیەم: Universalization)) بە مانای گرێدانی ئامانجەکان و بەرنامە تایبەتییەکان بە خەڵکی سەرتاسەری جیهان.
چوارەم: Westernization)) ئەم دەستەواژەیە لە لایەن زۆر خەڵکەوە بە تایبەتی ڕەخنەگرانی ئیمپریالیزمی فەرهەنگی بەکار دێت کە بە مانای ڕۆژاوایی کردنی جیهان دێت.

پێنجەم: Deterritorialization))، بە مانای دژەفراوانخوازی دێت کە لەسەر ئەو ئاساسە (مواد) و سنورە جوگرافییەکان بەشێک لە گرینگی خۆیان لە دەست دەدەن. (مسگفی ئەحمەد، ٢٠١٠، ل:١١(.
حەز و فکری بەجیهانیبوون تازە نین و بەرهەمی پێشکەوتنی بەرفراوانی مرۆڤایەتییە. میکانیزمی کردەوەی بەجیهانیبوون لە تێکشکاندنی پەیوەندییە کۆنەکان و هەڵوەشاندنەوەی باوەڕە بێفایدەکاندا دەردەکەوێ. بەڵام ئەوەی کە حاشاهەڵنەگرە، بەجیهانیبوون لە هەر ڕوانگەیەکەوە و بە هەر دوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنییەوە بۆتە بەشێك لە ڕاستیی سەردەمی ئێمە. چەمکی بەجیهانیبوون و مێژووی سەرهەڵدانی ئەم چەمکە جیگای مشتومڕی زور بووە، هەندێ کەس و لایەن بڕوایان وایە کە بەجیهانیبوون نزیکەی 400 ساڵ مێژووی هەیە و لەگەڵ سەرهەڵدانی مۆدێرنیسم دەسپێکردووە.

واتە مۆدێرنیتە چەندین لقی هەیە و یەکێك لە لقەکانی و یان تایبەتمەندییەکانی بەجیهانیبوونە.

ڕۆبیرتسۆن (Roland Robertson) پرۆسەی بەجیهانیبوون بۆ پێنج قۆناغ دابەش دەکات:

- قۆناغی سەرەتایی: لە ساڵی ١٤٠٠ەوە دەستپێدەکات و لە ساڵی ١٧٥٠ کۆتایی پێهاتووە.
- قۆناغی دەستپێک یان دووەم: لە ئەورووپا لە نێوان ساڵەکانی ١٧٥٠ و ١٨٧٥.
- قۆناغی سێهەم: پرۆسەی بەجیهانیبوون بەناوی قۆناغی هەستانەوە لە ساڵی ١٨٧٥ تا ١٩٢٥.
- قۆناغی چوارەم: لە ساڵی ١٩٢٠ تا ١٩٦٥، قۆناغی هەژموونییە.
- قۆناغی پێنجەمین: لە ساڵی ١٩٦٩ەوە دەسیپێکردووە. (گوڵحەممەدی، ٢٠٠٧، ل:٤٦)

پرسەکانی تایبەت و پەیوەندیدار بە بەجیهانیبوون، یەکێك لەو پرس و بابەتە ئاڵۆز و پڕ لە مشتومڕانەیە کە لە ڕوانگەی جیاواز و جۆراوجۆرەوە بەتایبەت لە پاش کۆتایی جەنگی ساردەوە خوێندنەوەی بۆ کراوە. گەشانەوەی ئەورووپا و پەلوپۆ هاویشتنی بۆ دۆزینەوە و داگیرکردنی ناوچەی نوێ لە جیهاندا، دواجار بۆ کۆلۆنیالی کردنی (Colonialism) هەموو وڵاتانی سەر گۆی زەوی، ڕۆڵێکی زۆری لە بەجیهانیکردندا هەبوو. تێکۆشانی ڕزگاریخوازی میللەتانی ژێردەستی کۆلۆنیالیزم ، هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم، دروستبوونی سیستەمی کۆمۆنیستی (Communism) و کێشەی جیهانی لە نێوان سەرمایەداری و کۆمۆنیزم، سەرەنجام ڕووخانی کۆمۆنیزم ڕۆڵی مێژوویان لە قۆناغی نوێی بەجیهانیبووندا گێڕا.

ئەوەی لێرەدا جێی تێڕامانە، ئەو خوێندنەوە پارادۆکسیکاڵە یان جیاجیایانەن کە دەربارەی لایەنە جۆربەجۆرەکانی بەجیهانیبوون، لە بەردەستدان، بەڵام ئێمە ناتوانین بە شێوەیەکی ڕەها یەک لەم بیروبۆچوونانە پەسند یان ڕەت بکەینەوە، ئەمانەوێ ئاوڕێکی کورت و سەرپێیی لە بدەینەوە لە شێوە ڕوانینەکان بە گلۆبالیزەیشەن لە ئاست پرسی ئیتنیکەکان (ethnicity) و نەتەوەکاندا. لێرەدا دوو شێوە ڕوانینی گشتی بۆ ئەم بابەتە هەن کە بە کورتی ئەیانخەینە بەر باس؛

ڕوانگەی ڕیالیستی (Realism) یەک لەو دیدە تایبەتانەیە، ئەمان پێیان وایە دەوڵەتەکان کاراکتەری سەرەکین لە گۆڕەپانی جیهانیدا و

هیچ جۆرە کاراکتەرێکی‌تر لە سەرەوەی دەوڵەتەوە بوونی نییە. هەر ئەمەش وا دەکات دەوڵەتەکان ڕەوتی بەجیهانیبوون بۆ سوودی خۆیان بشکێننەوە. ڕوانینی لیبڕاڵیسمی (Liberalism) تەواو پێچەوانەی بۆچوونی ڕیاڵیستییە و پێی وایە دوڵەتەکان تاکە کاراکتەری گۆڕەپانەکە نین و هەندێ هێز و لایەنی‌تر لەدایکبوون کە بەپێی ڕادەی توانای خۆیان لە دیاریکردنی شێواز و ڕەوتی پێشڤەچوونی پرۆسەکەدا کاریگەرن.

ئەم ڕوانگەیە ئەڵێت مرۆڤ بوونەوەرێکە کە دەتوانێت بەرەو کەماڵ بڕوات، کە پێداویستی سەرەکیی ئەم کەماڵە دیمۆکراسییە (Democracy) و هۆکارگەلێک وەک میدیاکان، ئێکۆسیستەم و تکنەلۆژیا لە دەورگێڕە گرنگ و چارەنووسسازەکانی جیهانی نوێن، بە ڕای من وادیارە بە گشتی ڕوانینی لیبڕاڵی پۆزەتیڤتر بێ. چەندین جۆرە ڕوانگە و بۆچوونی تریش بەرانبەر ئەم پرۆسەیە ئامادەییان هەیە، بۆ نموونە بۆچوونی مارکسیستەکان (Marxism) کە زیاتر لە گۆشەنیگایەکی ئابوورییەوە دەڕواننە ڕەوتی پێکهاتن و پەرەسەندنی بەجیهانیبوون و ڕەخنەی جیدی لێدەگرن، ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییەی کە مارکسیستەکان لە ڕابردوودا قسەیان لەگەڵ دەکرد، بریتی بوو لە ململانێی چینی باڵادەست و چینی ژێردەست.

ڕوانگەیەکی تریش هەیە که دەڵێت بەجیهانیبوون پرۆسەیەکە که پێی وایە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە ڕەوتی پێشکەوتنی خۆیدا پێی گەیشتووە و ئەمە شتێکی سروشتییە و هەموو کۆمەڵگاکان بەناچاری پێیدا تێدەپەڕن. هەندێ لە خاوەنڕاکان باس لەوە دەکەن کە کۆمەڵگای فرەچەشنی جیهانی دەبێتە گوندی جیهانی کە هەموو دانیشتوانی بە ئاسانی پێکەوە پەیوەندییان هەیەو هەموویان لە کۆمەڵە یاسا و داب و نەریت و یەك شێواز (Patterns) و شێوازی ژیان پێڕەوی دەکەن و یەك زمان و کولتوور و یەك چارەنووسیان دەبێت.

فاکتەرەکانی بەجیهانیبوون:

پرۆسەی بەجیهانیبوون لەمەڕ گۆڕانکارییە لە فەزاو کات. سەرەکیترین هۆکارێك کە لەم تێڕوانینە باس دەکرێ چڕبوونەوەی کات و فەزایە کە کەسانێك وەك مانوئل کاستلز (Manuel Castells) لە کتێبی سەردەمی زانیارییەکان (The Rice of the Network Society) و ئەحمەد گوڵمحەممەدی، لە کتێبی “بەجیهانیبوون، کولتوور، شوناس”دا دەیخەنەڕوو.
هەندێک لایەن بۆ پرۆسەی بەجیهانیبوون بەم فاکتەرانە ئاماژە دەکەن:

1. سەرهەڵدان و گەشەی کۆمپانیا فرە ڕەگەزەکان.
2. زۆربوونی ڕۆڵی نێودەوڵەتی بۆ پاراستنی مافیەکانی مرۆق.
3. بابەتەکانی پەیوەست بە بەجیهانیبوونی پیسبوونی ژینگە.
4. بڵاوبوونەوە و کاریگەریی بازاڕەکانی دارایی جیهانی کە ئەویش بە سێ قۆناغی: سەرمایەداری بازەرگانی، سەرمایەداری پێشەسازی، سەرمایەداری دارایی تێپەڕیوە. (تەوەسلی، ٢٠١٢، ل:٢٢)

ڕەهەندەکانی بەجیهانیبوون:

بەجیهانیبوون خاوەنی کۆمەڵێك ڕەهەند بەشێوە و ئاستی جیاوازە و ئامانجمان ئەوەیە کە بەشێوەیەکی کورت بەڵام زانستی تیشك بخەینە سەریان، بەڵام پێکەوە گرێدراوە کە پێکدادەچن (Interaction). ئێستاش بوارەکانتانی شی دەکەینەوە.

بواری ئابووری

زۆرن ئەو تئۆریسیەنانەی کە سیمای سەرەکیی بەجیهانیبوون بە ئابووری دەزانن و دەڵێن زەقترین بوارە کە لەسەدەی ١٩وە دەسیپێکردووە و لە هەلومەرجی ئێستادا خاوەنی دوو ڕەهەندی گەورە یە: 1-ئازادکردنی بازەرگانی نێونەتەوەیی بۆ کاڵاکان. (ئازادی بازەرگانی بێتە هۆی گۆڕینی شێوازەکانی بەرهەمهێنان لەسەر ئاستی وڵاتان و بەدوای ئەویشدا بەها جقاکییەکان بەرەبەرە گەشەیان کردووە. (فاخری، ٢٠٠٦، ل:٣) 2-خزمەتگوزارییەکان و ئازادکردنی شەپۆلی سەرمایەی نێونەتەوەیی کە ئەمانەش بە یارمەتی پەرەسەندنی تکنۆلۆژیا سێ دەرەنجامی لێدەکەوێتەوە ١. زۆربوون ٢. پسپۆڕی ٣. دابەشکردن (قەوام، ٢٠٠٩، ل:٨٩).

چەند تایبەتمەندیی بەجیهانیبوونی ئابووری:

١. بەجیهانیبوونی بازاڕە داراییەکان.
2. بلاوبوونەوەی تکنۆلۆژیا لە هەموو جیهان بە ئاستی جیاواز.
3. دروستبوونی هاوشیوەییەك لە بەکارهێنانی جیهانی لەگەڵ بازەڕەکانی بەکارهێنانی جیهانی.
4. جێگۆڕێ لە نێوان ئابووری نەتەوەیی و ئابووری سیاسی جیهانی.
5. کەمبوونەوەی ڕۆڵی دەوڵەتی نەتەوە لە داڕشتنی ئابووری جیهانی.
6. زاڵبوونی سەرمایە لەسەر کار و لە ئەنجامدا لاوازبوونی هێزی پێشەیی و هەروەها کەسانێک کە سەرمایەیان نییە. (زەنجانی، ١٣٨١، ل:٧٢)

دوکتۆر مەهدی مەفاخری مامۆستای زانستگای تاران لە کۆلۆژی

پەیوەندیيه نێوەدەوڵەتییەکان دەڵێت؛ جیهانگیری ئابووری دەتوانین له چوار گروپدا پۆلێن بکەین: ١. بازرگانی نێوەدەوڵەتی ٢. سەرمایەدانانی ڕاستەوخۆی دەرەکی ٣. ئالوگۆڕی دارایی ٤. جموجۆڵی هێزی کار.

بواری سیاسی

بەجیهانی بوون کاریگەری خۆی لەسەر ئاڕاستەی سیاسی هەبووە، بەهەمان شیوەی بەپێچەوانەشەوە هەر ڕاستە ئەوەتا دەبینین کە سیاسەتی دەوڵەتانی جیهان کاریگەری زۆریان لەسەر ئەم پرسە هەیە.
له بواری جیهانیبوونی سیاسیدا دەتوانین بڵێین:
-هێز تەنانەت تایبەت نییه به حکوومەت و دەوڵەتەوه.
-هێز له سنووری توند و تیژی زیاتر ڕزگاری بووه.
-هێز به شێوەی سایبرنیتکی (Cybernetics) و توڕ شی دەکرێتەوه.
-هێز پێویستی به پەیوەندی ئازاده.
-هێز بەرهەمی رێکەوتنه.
-زانست و زانیاری و□کوو ئامرازیک له خزم□ت ب□ه□مه□نانی ه□زدایه.
ل□وان□ی□ بتوانین بل□ین ب□رب□اوترین ب□چوون ل□ پ□یو□ندی ل□گ□□ بەجیهانیبوونی ئابووری و ئابووری سیاسی نێوەدەوڵەتی ئەوە دەبێت کە بەجیهانیبوونی ئابووری دەوڵەت لاواز دەکات و دەوڵەت توانای کونتڕۆڵ و داڕشتنی بابەتەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی لاواز دەبێت و لە لایەکیترەوە هێز لە نێو کۆمەڵگا دابەش دەبێت و بەرەوە سەرمایەداری نێوەدەوڵەتی باڵ دەکێشێت و دەچێتە ژێر دەستی کۆمپانیا فرەڕەگەزەکان.

بەجیهانیبوونی مافەکانی مر□ق

ڕاگەیانراوی جیهانی مافەکانی مر□ق (Universal Declaration of Human Rights) له ساڵی ١٩٦٨ یەکێک بوو لەو بابەتانەی که بۆ باشترکردنی پەیوەندی نێوان دەوڵەت و هاوڵاتیان داڕشترا. ناکرێ دیمۆکراسی لە کۆمەڵگای دواکەوتووی برسی هەبێت، مافەکانی مر□ق ل□ □□فا و گەشەی ئابووریدا مانایان دەبێ (امارتیا سن، توسعە به مثابه آزادی).

بواری کولتوور

لە بواری کولتووری هەست بە زۆر گۆرانکاری دەکرێت و بزاڤە کولتووری و کۆمەڵایەتی و نێودەوڵەتیەکان بە بەشێك لەم کۆمەڵگایە

هەژمار دەکرێت. لە ڕووی کولتوورییەوە بەجیهانیبوون پرۆسێسی جیاکردنەوەوە و لە هەمان کاتدا یەك کردنە. ڕابرتسۆن بەجیهانیبوون وەکوو هەستی یەکبوون پیناسە دەکات، دەتوانین بڵێین کە سەردەمی شەڕی سارد و کێبڕکێی نێوان سەرمایەداری و کۆمۆنیزم ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە بەجیهانی کردنی کولتوور و هەر لایەنێک هەوڵی دەدا کە ئایدۆلۆژیای خۆی لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤدا بەرجەستە بکات. (زەنجانی، ١٣٨١، ل:١١٨)

هەندێ لە بیرمەندانی سەدەی نۆزدەیەم، بەتایبەت فەیلەسووف و کۆمەڵناسانی وەك کانت و مارکس لەم بڕوایەدا بوون، کە بە تێپەڕینی کات و گۆڕانی کۆمەڵگە مرۆیییەکان دەور و کاریگەریی کولتوورە جۆراوجۆرەکانی وەك ئایین، ئیتنیك و نەتەوە لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا کەمتر دەبنەوە و کۆمەڵگەی جیهانی، بە جیاوازی و کەلێنە کۆمەڵایەتی-کولتوورییەکان پەك دە. (ئەحمەد گوڵمحەممەدی)

بواری تکنۆلۆژی

پێشکەوتنی بوارەکانی تکنۆلۆژیی و زانست و ئابووری و کولتوور، مرۆڤایەتی خستە ناو قۆناغێکی نوێ کە پێی دەگوترێ بەجیهانیبوون. تکنۆلۆژیا یەکێکە لە سەرەکیترین هەنگاوەکانی سەرهەڵدان و بەرفراوانبوونی ئەم چەمکە چونکوو خۆی لە خۆیدا گەیاندنی جیهان بەیەکتری لە ڕێگەی تکنۆلۆژیاوە دەبێت. نیکۆلاس نیگرۆپۆنتە (Nicholas Negroponte) دەڵێت: "ئێمە ئەمڕۆ لە جیهانێکدا دەژین کە دیجیتاڵکراوە، ئەم جیهانیەش جارێ ئەمە سەرەتاکەیەتی..".

بواری کۆمەڵایەتی

بەجیهانیبوون کاریگەری هەیە لەسەر بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان، به لانیکەم لە چوار بواردا بزووتنەوە کومەڵایەتییەکان ڕەهەندی جیهانیان هەیە وەکوو: بزووتنەوەکانی ژینگە، بزووتنەوەکانی ئاشتبوونەوە، بزووتنەوە کانی ژنان، بزووتنەوەکانی کرێکاری که ئامانجیان کاریگەری لەسەر دەوڵەت نەتەوەکان بووە، (دهقانی، ١٣٨٦، ل:١٢).

بەجیهانیبون و کۆمەڵگای کوردی:

پرسی کولتوور و شوناس یەکێك لەو پرسانەیە کە لەژێر پارادایمی (Paradigm) بەجیهانیبوونەوە گۆوتینێکی نوێی بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەت بۆ نەتەوە، ئایین، ئایینزا، ئیتنیك، گرووپ، ناسنامە و بزووتنەوە پەراوێزخراوەکان، بەپێی تێگەیشتن لەم پرسە ئاڵۆزە و

کاریگەرییەکانی بەجیهانیبوون لەسەر پرسی ناسنامەیی و کولتوورییەکان بۆ ئەمەی کورد کە تاکوو ئێستا خاوەن دەوڵەت نەبووینە، گرنگیی تایبەتیی هەیە. بەهەرحاڵ کۆمەڵگای کوردستانیش وەک ماڵێکه لەو گوندەی مارشاڵ مەکلوهان (Marshal McLuhan) لە ساڵی ١٩٦١ ناوی لێنا گوندی جیهانی (Global Village). لەو گوندەدا هەموو ماڵەکان خاوەنی مێژوو و کولتوور و بەرژەوەندی تایبەتی خۆیانن و پێکەوە لە دان و ستاندن دان.

دەبێ یەک بناسن. بەڵام کوردستان لەو گوندەدا لە کام پێگەیە؟ چارەنووسی چیە؟ ئێمە وەکوو کورد هەوڵمان داوە هەموو ئامێرەکانی بەجیهانیبوون بخەینە خزمەتی کێشەی خۆمانەوە؛ هەر لە سەتەلایت و تەلەڤیزیۆنەوە بگرە تا ئینتەرنێت، هەموو بوونەتە ڕووبەرێکی لەبار بۆ یەکانگیرکردنی خواستی نەتەوەییەکانمان لەگەڵ کاراکتەر و بارودۆخی نوێیەکانی جیهان و سەردەمی بەجیهانیبووندا. بەڵام بۆ گەیشتن به لووتکەی مۆدێرنیزاسیۆن (Modernization)، ئێمە تەنیا سەرەتا و دەسپێکی کارەکانە و هێشتا کوردەواری زۆری ماوە چەمکە مۆدێرنەکانی وەک عەقڵانییەت و دیموکراسی بە تەواوەتی تێکەڵی بزاڤی کولتووری و سیاسیی خۆی بکات، کە سەرەکیترین ئەرکی ئێستاشمان ناساندن و بەرهەمهێنانی درووستی هەموو مەعریفە جۆراوجۆرەکانی جیهانی ڕووناکبیریی ئەم سەردەمەیە، خوێندنەوەیەک کە پێویستە شێلگیرانە و بە قووڵبوونەوەیەکی جیاواز لە پێشوو بیگەیەنینە ئەنجام. بەگومان خوێندنەوەکان و کارەکانی بزاڤی ڕۆشنبیریی کوردی بە چەمکێک وەک بەجیهانیبوون، لەم پێناوەدا دەورێکی گەورە و گرنگ ئەگێڕێت.

دەرەنجام:

بەجیهانیبون بۆتە جێگەی بایەخی بەشێك له توێژەران و بابەتی لێکۆڵینەوەکان له ناوەندەکانی توێژینەوه و لێکۆڵینەوه و پێکەوه ئاڵاندنی زیاتری جیهانییه بەڵام به ژمارەیەک پرۆسەی ئاڵۆز و تێکەڵاو که له بنەڕەتدا ئابووری، تکنۆلۆژی و کولتووری و ژینگەیی و سیاسییه له ژێر ناوی "بەجیهانیبوون" تیۆریزه کراون. جیهانیبوون هەڵگری ڕەوتی هاتووچوی کاڵا و سەرمایه، مرۆڤ و زانیاری و بیروڕا و مەترسییه نێودەوڵەتییەکانه. لە لایەک جیهان لە قۆناغی گواستنەوە دایە بۆ شکڵگرتنی چەمک و پەیوەندی نوێ لە لایەکیترەوە جیهان ئاڵۆز و پێشبینی نەکراوە و ناوەندییەتی کاڵ بۆتەوە و ئیدی چیتر ئاکارەکان لەسەر بنەمای بونیاد (Structure)، یان ئایدیۆلۆژیا نییە، بەڵکوو زیاتر لەسەر بنەمای کاروکاردانەوەیە (Dialectic) و

دەوڵەتانی دواکەوتوو یان ئایدۆلۆژیک کێشەی زۆریان بۆ درووست بووە. لێرەدا ڕوانگەیەکی جیاوازتریش بوونی هەیە، ڕوانگەیەك کە پێی وایە لەگەڵ ئەوەی بەجیهانیبوون دەبێتە هۆی دروستبوونی کولتووری هاوبەش و تایبەتگەرایی کولتوورییەکانیش Cultural particularism)) بەهێز دەکات. بەجیهانیبوون دەبێتە هۆی ئەوەی کە کۆمەڵە کولتوور و شێوازی ژیان و بەهای هاوبەش لە نێوان خەڵکدا درووست بێت وەکوو ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤ، دەمۆکراسی، ئازادی و… هتد، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کۆمەڵگا و نەتەوەکان کۆمەڵێ تایبەتمەندی خۆیان دەپارێزن. بەجیهانیبوون لە لایەکەوە بەرەو نەهێشتنی ناوەندگەرایی (Centralism) لە دەسەڵات ئاراستەمان دەکات و لە لایەکیترەوە دەبیتە هۆی سەرهەڵدانی چەندین جۆر دەسەڵاتی یان نەتەوەیی.

سەرچاوەکان:

کوردی:

1- ئەنتۆنی، گیدنزو: حەسەن ئەحمەد مستەفا ، "کۆمەڵناسی"، هەولێر، چاپخانەی ئاراس، ٢٠٠٩.

2- د.عبدالعلی قەوام، وەرگێڕانی سەلاح جەعفەری، "جیهانیبوون و جیهانی سێهەم و ئاسایشی نەتەوایی، هەولێر، چاپخانەی هاوسەر، ٢٠٠٩.

3- عەلیڕەزا گەنجی و ئەوانیتر، و: عارف سەلیمی، "ئاسایشی نەتەوەیی و ئاسایشی تاکەکان"، هەولێر، چاپخانەی دەزگای ئاراس، ٢٠٠٧.

4- د. ئیسماعیل مەردانی گیوی و ئەوانیتر، وەرگێڕانی: ئازاد وەلەدبەگی، بەجیهانیبوون و شۆناس و نەتەوەیی، هەولێر، سەنتەری ڕووناکبیری هەتاو، ٢٠٠٦.

٥- د. سالح مەلاعومەرعیسی، ئێتنیکگەرایی و دەوڵەتی نەتەوەیی لە چەرخی بەجیهانیبووندا، هەولێر، دەزگای ئاراس، ٢٠٠٨.

٦- ئازاد، حەممە، "چاخی زانیاری (گەشەی کۆمەڵگەی نیتوۆرک) دەروازەیەک بۆ مانوێل کاستیلز، سلێمانی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، ٢٠٠٦.

٧- مەهدی مسگفی ئەحمەد، "بەجیهانیبوونی سیاسی و کاریگەری لەسەر دۆزی کورد"، هەولێر، نووسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن، 2010.

فارسی:

8- مانوئل کاستلز، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعۀ و فرهنگ (ظهور جامعۀ شبکۀ ای) جلد اول، ترجمۀ: احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: گرح نو، چاپ پنجم 1385.

9- یورگن هابرماس، جهانی شدن و آیندۀ دمکراسی: منظومۀ پسا ملی، ترجمۀ کمال پولادی، تهران: نشر مرکز، 1380.

10- احمد گل‌محمدی، جهانی شدن فرهنگ، هویت، تهران نشر نی، 1381.

11- داریوش اخوان زنجانی، "جهانی شدن و سیاست خارجی"، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، تهران، 1381.

12- دکتر مجید توسلی،"پدیده‌ای بنام جهانی شدن"، پرسمان، تیر 1386، شماره 58.

13- دکتر محمود دهقانی، "ابعاد پدیدۀ جهانی شدن"، مرکز تحقیقات استراتژیک، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی در عصر جهانی شدن، شماره ۷، سال ۱۳۸٦.

14- پژوهش نامۀ علوم اجتماعی، سال دوم، شمارۀ 2، تابستان 1387، بررسی نقش رسانۀ های نوین با تاکید بر ماهوارۀ و اینترنیت بر هویت فرهنگی دانشجویان، د. احمد آذین و کبری پیرمحمدی.

15- فصلنامۀ مطالعات راهبردی، پژوهشکدۀ مطالعات راهبردی، سال چهارم، شمارۀ سوم، پاییز 1380، در چیستی جهانی شدن: تاملی نظری در سمت و سرشت آهنگ جهانی، قدیر نصری.

16. Clark, John, 1997, Globalization and fragmentation, oxford university press.

17. Giddens, Antony, 1990, The Consequences of Modernity, Cambridge, London, polity press,

18. Meyer, Anna & Katrina Geschiere, 1999, globalization and Identity, Oxford, Blackwell.